

Korabinský, Townson, Matoušek ... a korytnačka močiarna na Slovensku

Peter Havaš

Titogrúdska 18, SK-040 23, Košice, e-mail: peter.havas@seznam.cz

Abstract Analysis of the map released by Ján Matej Korabinský in 1791 has revealed three localities with occurrence of European pond turtle from the territory of present Slovakia: Tomášikovo, Tušice and Kaluža. His map provide important (and mostly new) information about historical distribution of this peculiar and rare species.

Key words Ján Matej Korabinský, European pond turtle, *Emys orbicularis*, Slovakia, historic distribution, 18th century

Úvod

Súčasnité rozšírenie korytnačky močiarnéj (*Emys orbicularis* Linnaeus, 1758) na Slovensku je prakticky neznáme. V minulosti bola na našom území nepochybne rozšírenejšia ako dnes, aj keď spoľahlivé historické údaje predchádzajúce rozsiahle vodohospodárske úpravy na slovenských nížinách, a tým aj jej ústup, chýbajú, sú veľmi skromné alebo doteraz neznáme. LÁC & LECHOVIČ (1964), ktorí zhrnuli historický prehľad výskumu našich plazov, uvádzajú do začiatku 20. storočia len tri pramene a päť lokalít: JEITTELES (1862: oblasť Tisy, okolie Tokaja), KORNHUBER (1865: Tomášikovo – v ich práci chybné interpretované ako Sládkovičovo) a MALESEVICS (1888: Vidiná, Mikušovce), pričom Jeittes-ove údaje sa na územie Slovenska pravdepodobne nevzťahujú. V roku 2003 bol autor príspevku informovaný našim predným ornitológom a múzejníkom Branislavom Matouškom o knihe a mape publikovanej v roku 1797 a zmieňovanej výskyt korytnačky močiarnéj z územia dnešného Slovenska.

Townson-ov cestopis a Korabinského mapa

Robert Townson (1762 – 1827), škótsky cestovateľ a prírodovedec, v roku 1793 uskutočnil päťmesačnú cestu po vtedajšom Uhorsku (Rakúsko, Maďarsko, Slovensko, Poľsko) a jej výsledky publikoval o štyri roky neskôr (TOWNSON, 1797). Hoci i v samotnom texte knihy je uvedená zmienka o korytnačke močiarnéj, je to len v súvislosti s jej ponukou na trhu s potravinami vo Viedni. Prílohou knihy je rozmerná (59 × 46 cm), ručne kolorovaná mapa, nazvaná „*A New Map of Hungary, Particular of its Rivers & Natural Productions, by In. Mathw. Korabinsky. Petrography & Post Roads added by the Author*“. Ako je z názvu mapy zrejme, Townson nepoužil vlastnú mapu, ale už skôr vydanú mapu, ktorú doplnil o svoje pozorovania – väčšinou z oblasti geológie a mineralógie (ale pozri nižšie). Autorom mapy, ktorú Townson použil, a ktorá bola vydaná šesť rokov skôr, bol prešovský rodák, Ján Matej Korabinský.

Ján Matej Korabinský (28. 3. 1740, Prešov–23. 6. 1811, Bratislava), filológ, historik, pedagóg a geograf a zakladateľ štatistickej geografie. Bol prvým na svete, kto vyhotovil detailnú tematickú mapu zobrazujúcu ekonomické, prírodné a etnografické pomery a zdroje v určitej krajine (PLIHÁL, 1999). Pomocou symbolov sú na nej zobrazené napr. nielen dobre známe bane na zlato a striebro, kúpele, jaskyne, strediská priemyslu a poľnohospodárstva, ale tiež miesta výskytu

rôznych druhov divo žijúcich zvierat. Legenda mapy je uvedená v latinčine, nemčine a maďarčine a obsahuje 90 symbolov, z toho zvieratám sú venované nasledovné: volavka popolavá (uvedená ako *Ardea Cinerea*), bocian biely (*Ardea Cyconia*), bučiak veľký (*Ardea stellaris*), orol (*Aquila*), drop veľký (*Bis Tarda v. Otis Tarda*), vlk eurázijský (*Canis Lupus*), kamzík vrchovský (*Capra Rupicapra*), bobor eurázijský (*Castor*), vydra riečna (*Lutra*), svišť vrchovský (*Mus noricus*), pelikán ružový (*Pelecanus Baffanus*), lyžičiar biely (*Platalea Leucorodia*), korytnačka močiarna (*Testudo*) a medveď hnedý (*Ursus Arctos*). Townson do svojej mapy z roku 1797 pridal všeobecný symbol pre supy (*Vultures*), zaviedol všeobecné mená pre vlky (*Lupus*), bociany (*Ciconia*), a pre niektoré druhy použil odlišné latinské meno (*Marmota Alpina* pre svišťa vrchovského a *Pelecanus Oncercatalus* pre pelikána ružového).

Korytnačka močiarna je na oboch mapách uvedená len pod rodovým menom (*Testudo*, Schildkröte, Tekenős béka, Tortoise) ale z oblasti, ktorú mapa pokrýva je zrejme, že ide o korytnačku močiarnu (*Emys orbicularis*). KORABINSKÝ (1791) ju z územia terajšieho Slovenska zobrazil na troch miestach: *Tallos* (= Tomášikovo, západné Slovensko), *Tufsa* (= Tušice) a *Kalusza* (= Kaluža, obe východné Slovensko) a rozšíril a o vyše 70 rokov tak posunul späť jej historický výskyt.

Záver

V dobe, kedy Korabinský pracoval na svojej mape, museli byť všetky druhy zvierat, ktoré na nej zobrazil (nielen korytnačka močiarna), určitým spôsobom pre človeka významné – užitočné alebo naopak obávané, uctievané, prípadne pre určitú oblasť veľmi typické. Mapa vytvorená pred vyše 220 rokmi primárne pre potreby hospodárstva dnes samozrejme stratila svoju opodstatnenosť, pre historickú zoológiu však predstavuje prameň vzácnych a dôležitých informácií.

Podakovanie Autor by chcel špeciálne poďakovať Branislavovi Matouškovi (Trnava) za nezištné poskytnutie informácie o existencii Townson-ovho a Korabinského diela a za inšpirujúce konzultácie. Péter Rózsa (Debrecín) promptne poskytol odbornú literatúru.

Literatúra

- JEITTELES LH, 1862: Prodrromus faunae vertebratorum Hungariae superioris. Verh. zool.-bot. Ges. Vien 12: 245–314.
- KORABINSKY JM, 1791: Novissima regni Hungariae potamographica et telluris productorum tabula – Wasser und Producten Karte des Koenigreichs Ungarn – Magyarországi természetűi tulajdonságának tüköre. Christian Junker, Vienna, 60× 46 cm.
- KORNHUBER GA, 1865: Beiträge zur physikalischen Geographie der Presburger Gespanschaft. Presburg, 95 pp.
- LÁC J, LECHOVIČ A, 1964: Historický prehľad výskumu plazov na území Slovenska do roku 1963. Ac. Rer. Natur. Mus. Nat. Slov. Bratislava 10: 124–154.
- MALESEVICS E, 1888: Losoncz környékének Reptiliái és Amphibiái. A losonci magy. kir. áltami Főgymnasium Értesítője, Losoncz, 35 pp.
- PLIHÁL K, 1999: On Korabinszky's map used by Robert Townson. Pp. 47–50. In Rózsa P (ed): Robert Townson's travels in Hungary. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- TOWNSON R, 1797: Travels in Hungary, &c. G. G. & J. Robinson, London, xviii, [i], 506 pp + 1 mapa + 16 pls.

/poster/